

Збірник статей за матеріалами
круглого столу «Проблема
добра і зла у науковій спадщині
Г.О. Балла» (24 травня 2018 р.)

ГУМАННИЙ РОЗУМ

За редакцією В.Л. Зливкова,
О.В. Завгородньої

Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України
Лабораторія методології і теорії психології

ГУМАННИЙ РОЗУМ. ЗБІРНИК СТАТЕЙ

Електронний збірник рекомендовано до друку Вченою радою Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (протокол № 5 від 19 квітня 2018 р.)

Рецензенти:

Власова О.І., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку КНУ імені Т.Шевченка;

Сердюк Л.З., доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

Гуманний розум [збірник наукових праць за матеріалами круглого столу «Проблема добра і зла у науковій спадщині Г.О. Балла» (24 травня 2018 р.)] / за ред. В.Л.Злишков, О.В. Завгородня, упорядники С.О. Лукомська, О.В. Котух. – К., 2018. – 193 с.

Збірник статей створений за матеріалами круглого столу «Проблема добра і зла у науковій спадщині Г.О. Балла», який відбувся в Інституті психології імені Г.С. Костюка НАПН України 24 травня 2018 року. Проблеми раціогуманізму, поставлені Г.О. Баллом, лишаються актуальними й нині. У збірнику окреслено сучасні методологічні підходи до вивчення різних аспектів особистості в контексті ідей раціогуманізму Г.О. Балла. Окремі автори аналізують наукову спадщину Г.О. Балла, а інші – базуючись на його науковому доробку, обґрунтовують можливості реалізації різноманітних практичних ідей.

Збірник статей адресовано психологам, соціальним працівникам, студентам вищих навчальних закладів та всім, хто цікавиться психологією особистості.

м. Київ, 2018

© лабораторія методології і теорії психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

ЗМІСТ

Від наукових редакторів	5
<i>Агацова Ю.А.</i> Психологічні особливості формування рівного ставлення до учасників освітнього процесу	6
<i>Воропаєв Е.П.</i> Экстагизм в художественной деятельности	10
<i>Губенко О.В.</i> Проблема істини у психосемантичному вимірі	15
<i>Депутат В.В.</i> Системологічні ідеї Г.О. Балла в контексті проблем інтеграції психологічного знання	22
<i>Дружиніна І.А., Альтмарк А.О.</i> Дослідження динаміки особистісного зростання студентів-психологів	27
<i>Дружиніна І.А., Мирончук Д.П.</i> Дослідження впливу сімейного виховання на міжособистісні стосунки підлітків	32
<i>Завгородня О.В.</i> Творча спадщина Г.О. Балла в контексті подолання роздробленості психологічного знання	39
<i>Зливков В.Л.</i> Проактивність як властивість високофективної особистості	44
<i>Зливков В.Л., Котух О.В.</i> Постмодерна ідентичність та автентичність особистості	48
<i>Зливков В.Л., Лукомська С.О.</i> Модель креативності Джеймса Кауфмана	53
<i>Копилов С.О.</i> Змістовний потенціал трактування культури в раціогуманістичній концепції Г.О. Балла	59
<i>Котух О.В.</i> Проблема самоактуалізації особистості в гуманістичній психології	64
<i>Краєва О.А.</i> Трансформація ідентичності підлітків 13-14 років, репрезентована психологічною складовою часу (“Минуле Я”, “Теперішнє Я”, “Майбутнє Я”) на етапі перебігу кризи ідентичності	70
<i>Кузікова С.Б., Важинський С.Е.</i> Поняття ризику та схильності до ризику в психології	77
<i>Кузіна В.Д.</i> Критерії та показники емпіричного дослідження перфекціонізму та професійної ідентичності особистості офіцера	84
<i>Литвинчук Л.М.</i> Сучасні підходи до реабілітації наркозалежних осіб: психологічний аспект	88
<i>Лукомська С.О.</i> Оптимізм і соціальна підтримка як чинники адаптації особистості	94
<i>Melnik O., Lukomska S.</i> Research traditions in the study of resilience	97
<i>Михайлюк І.В.</i> Дослідження сформованості структурних компонентів діалогічної компетентності майбутніх психологів	101
<i>Михальчук Н.О.</i> Проблема добра і зла як пошук нових етичних істин у	106

науковій спадщині Георгія Балла	
Папуча М.В., Наконечна М.М. Свобода в науковій творчості (до розуміння творчості Г.О. Балла)	111
Перепада О.М. Гіперактивний розлад: статистика поширеності	118
Перепелиця А.В. Програма тренінгу з профілактики та подолання негативних переживань під час практичної діяльності у студентів медичних коледжів	122
Подкоритова Л.О. Застосування творчої групової роботи «Від гри до справи» для професійного розвитку майбутніх фахівців соціономічної сфери	130
Російчук Т.А. Два витоки морального універсалізму: культурно-історичний аспект	134
Стенура Є.В. Проблема релігійності як елемента соціалізації особи	140
Субін А.О. Національна ідея українського народу: міф чи реальність?	144
Тавровецька Н.І. Емпіричний аналіз Я-позиції в загальній картині життєздійснення особистості	146
Харченко Н.А. Проблема вікових особливостей учнів у працях Г.С. Костюка	153
Харченко Н.А., Чорна Т.О. Психологія дошкільника у працях О.В. Запорожця	157
Харченко Н.А., Шевчук Т.П. До проблеми творчих здібностей молодших школярів	162
Шевченко К.О. Розвиток фасилітативної компетентності майбутніх педагогів: раціогуманістичний підхід	166
Ягода В.М. Теоретичний аналіз проблеми психологічних чинників патріотичного виховання дітей дошкільного віку	175
Яковенко С.І., Бардова М.А. Порозуміння в громаді як результат продуктивного діалогу в безпечних умовах	178
Яковицька Л.С. Діалого-культурологічні складові процесу самореалізації викладача у науково-технічній діяльності в контексті наукової спадщини Г.О.Балла	183
Наші автори	190

Дружиніна Інна Анатоліївна
канд. психол. наук, доцент кафедри
загальної психології та психодіагностики
Рівненського державного гуманітарного університету,

inna_d2007@ukr.net

Альтмарк Анна Олександрівна
здобувач магістерського рівня вищої
освіти за спеціальністю «Психологія»
психолого-природничого факультету
Рівненського державного гуманітарного університету

Altmark34@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті представлено результати дослідження динаміки особистісного зростання майбутніх психологів. Особистісне зростання студентів розглядається як процес формування гармонійної особистості, здатної до рефлексії, саморозвитку і самовдосконалення, а також набуття необхідних професійно важливих якостей, наявність яких забезпечить компетентність, професійну мобільність і конкурентоспроможність майбутнього фахівця в галузі психології. На сучасному етапі розвитку суспільства професійна підготовка психологів має відповідати актуальним потребам сьогодення. Відповідно, зростає потреба у якісній консультативній, психодіагностичній, психокорекційній роботі. А оскільки основним інструментом у роботі психолога залишається його особистість, на перший план виходить не просто підвищення рівня теоретичної професійної підготовки студентів-психологів, а, насамперед, створення умов для практичної насиченості навчального процесу і створення умов для особистісного змінювання, становлення, гармонізації особистості майбутніх фахівців.

Ключові слова: особистісне зростання, студенти-психологи, професійно важливі якості.

Аннотация. В статье представлены результаты исследования динамики личностного роста будущих психологов. Личностный рост студентов рассматривается как процесс формирования гармоничной личности, способной к рефлексии, саморазвитию и самосовершенствованию, а также приобретение необходимых профессионально важных качеств, наличие которых обеспечит компетентность, профессиональную мобильность и конкурентоспособность будущего специалиста в области психологии. На современном этапе развития общества профессиональная подготовка психологов должна соответствовать актуальным потребностям. Соответственно, растет потребность в качественной консультативной, психодиагностической, психокоррекционной работе. А поскольку основным инструментом в работе психолога остается его личность, на первый план выходит не просто повышение уровня теоретической профессиональной подготовки студентов-психологов, а прежде всего создание условий для практической насыщенности учебного процесса и создание условий для личностного изменения, становления, гармонизации личности будущих специалистов.

Ключевые слова: личностный рост, студенты-психологи, профессионально важные качества.

Summary. The article presents the results of the study of the dynamics of personal growth of future psychologists. Student's personal growth is considered as a process of formation of a harmonious person capable of reflection, self-development and self-improvement, as well as acquiring the necessary professional qualities, the availability of which will ensure the competence, professional mobility and competitiveness of a future specialist in the field of psychology. At the present stage of development of society, the professional training of psychologists must meet the actual needs of the present. Accordingly, there is a growing need for a qualitative advisory, psycho-diagnostic, psycho-corrective work. And since the main tool in the work of the psychologist remains his personality, not only the increase in the level of theoretical training of students-psychologists, but, first of all, the creation of conditions for the practical saturation of the educational process and the creation of conditions for personal change, the formation, harmonization of the personality of future specialists.

Keywords: personal growth, students psychologists, professionally important qualities.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення рівень професійної та особистісної підготовки майбутніх психологів у системі вищих навчальних закладів має бути на досить високому рівні, оскільки спектр проблем, з яким звертаються клієнти до даних фахівців – досить широкий і багатогранний. Саме тому на перший план виходить питання не просто наявності спектру професійних вмінь, а й рівня загальноособистісного розвитку спеціаліста, який в значній мірі визначає результати і наслідки психологічного впливу на людину. Адже саме особистісний зміст носять ті методи роботи, які психолог, психотерапевт чи тренер застосовує у процесі вирішення професійних завдань.

Нажаль, ряд проблем особистісного розвитку і професійного становлення майбутніх практичних психологів залишається маловивченим. Зокрема, недостатньо досліджені: особливості процесу формування адекватного образу майбутньої професії і уявлень про цілі, задачі і труднощі професійної діяльності; співвідношення особистісного і професійного розвитку в ході навчання у ВНЗ; професійно важливі якості психолога; динаміка особистісних змін на різних курсах навчання тощо [1;2].

Наше дослідження проводилось з метою вивчення і аналізу динаміки та специфіки особистісного зростання студентів-психологів I-V курсів. Емпіричне дослідження проводилось на базі психолого-природничого факультету

Рівненського державного гуманітарного університету. Експериментальна вибірка, неоднорідна за своїм складом, вміщувала 85 студентів-психологів.

Для вивчення індивідуально-особистісних характеристик обстежуваних нами був використаний особистісний опитувальник Р. Кеттела (16 PF, форма С) [3]. При аналізі результатів обстеження нами були відмічені високі показники по факторах А (комунікабельність), Е (домінантність), L (підозрілість) і Q3 (зарозумілість). Дещо занижені показники по факторах В (інтелект), М (практичність) і С (емоційна нестійкість) (див. табл. 1), що свідчить про необхідність розвивати творче мислення студентів, підвищувати їх інтелектуальний інтерес та емоційну стійкість.

Таблиця 1.

Результати обстеження студентів-психологів за опитувальником Р.Кеттела (в середніх балах)

Курс	Показники по факторах															
	А	В	С	Е	F	G	Н	I	L	М	N	O	Q1	Q2	Q3	Q4
I	7	5	4,5	6,7	4,7	5	6,4	7	7	4,4	7	6,7	6,5	5,2	7,2	6,3
II	7	5,8	5	6,3	5,3	5	6	7	7	4,5	5,6	6	6,3	5,7	7	5,3
III	6,5	3,5	5	7	6	5	6,5	6,2	8,3	5	6	7	6,5	5	6	6
IV	6,5	5	6,5	7	6	5,5	6	6,3	7	6	6	6	6	5,5	8	5,3
V	6	5	4,3	7	5,3	5,5	6	5,5	8,5	5,7	6,7	7	7	6	7	7

Аналізуючи значення факторів на різних курсах, відмітимо наявність наступних тенденцій: по фактору А («замкнутість-комунікабельність») спостерігається зниження показників від I до V курсу, що, безперечно не сприяє розвитку комунікативних навичок майбутніх спеціалістів. Динаміка значень по фактору В характеризується зниженим рівнем інтелектуальних здібностей на III курсі і дещо підвищеним – на IV-V курсах. Показники по фактору С («емоційна стійкість-емоційна нестійкість») свідчать про низький рівень емоційної стійкості в цілому по курсах, деяке збільшення показників до IV курсу і подальший спад на V курсі, що свідчить про необхідність активізації вольових зусиль по роботі над собою. Помітна тенденція до збільшення домінантності на старших курсах (по фактору Е («конформність-домінантність»)) з можливими проявами конфліктності, незалежності, впертості. Значення фактору F («стриманість-

експресивність») свідчать про деяке зниження імпульсивності на V курсі. На III і IV курсах спостерігається наявність динамічності в спілкуванні, ентузіазму, рухливості, легковажності, у випускників – розсудливості, самоаналізу, турботи про майбутнє. Майже незмінними на всіх курсах залишаються показники по фактору G («низьке супер-его - високе супер-его»). До V курсу підвищується нормативність, рішучість, дисциплінованість. Динаміка показників по фактору H («рішучість-нерішучість») теж мало помітна. Переважають тенденції до активності, співчутливості, емоційної розгальмованості. По фактору I («жорсткість-чуттєвість») спостерігається зниження показників від I до V курсу, що свідчить про зменшення чутливості, сентиментальності, появу відповідальності, реалістичності суджень, практичності, розсудливості. Показники по фактору L («довірливість-підозрілість») з тенденцією до підвищення говорять про наявність на всіх курсах підозрливості, догматичності, «захисту», внутрішнього напруження, егоцентричності, що вимагає більшої уваги до процесу особистісного самовдосконалення студентів (особливо III і V курсів). Досить низькі показники по фактору M («практичність-ідеалістичність») свідчать про чесність, практичність, деяку обмеженість суджень, приземленість прагнень. На IV і V курсах відмічається захоплення своїми ідеями, внутрішніми ілюзіями, мрійливість. Показники по фактору N («прямолінійність-дипломатичність») змінюються із тенденцією до зниження на II курсі і підвищення на V курсі, що свідчить про набуття досвіду, емоційної витримки, проникливості. Фактор O («впевненість-невпевненість») говорить про наявність на III і V курсах деякої невпевненості, стурбованості, сильного почуття відповідальності. По фактору Q1 («консерватизм-радикалізм») спостерігаються тенденції до збільшення експериментаторства, критичності, аналітичного мислення, хорошої інформованості на V курсі (при незначному спаді на IV-му). Показники по фактору Q2 («залежність від групи-самодостатність») свідчать про схильність студентів до орієнтації на соціальне схвалення, ототожнення з групою, соціабельності, відмічається потреба в груповій підтримці.

Самостійність в незначній мірі притаманна тільки представникам V курсу. Майже на всіх курсах спостерігається високий рівень самоконтролю (фактор Q3), самолюбства, контроль за емоціями і поведінкою, цілеспрямованість, впливовість. Показники по фактору Q4 («розслабленість-напруженість») з тенденцією до збільшення на I і V курсах свідчать про зібраність, енергійність, підвищену мотивацію, активність. Деякий спад спостерігається на II і IV курсах, що говорить про необхідність здійснення психологічного впливу з метою підвищення мотивації до навчання, пізнавального інтересу і активності студентів.

Висновки. В цілому, дослідження індивідуально-особистісних характеристик студентів-психологів в процесі навчання у ВНЗ показало, що до III курсу підвищується усвідомлення актуальності міжособистісної взаємодії, до V курсу – загальна здатність до аналітичного мислення, рефлексії, яка є важливою професійною якістю. До II курсу у студентів виробляється психологічна стійкість до труднощів навчання, більш чітко усвідомлюються моральні установки. Безперечно, студенти-психологи різних курсів відрізняються один від одного по ряду індивідуально-особистісних властивостей в залежності від рівня підготовленості, вихідної психологічної грамотності. На молодших курсах навчання домінує прагнення до самопізнання, дещо знижена пізнавальна активність, спрямована на здобуття професійних навичок. Старшокурсники більше орієнтовані на майбутнє працевлаштування, відпрацювання вмінь встановлення контактів, розуміння внутрішнього світу людей, вміння викликати довіру, швидко орієнтуватись в ситуації. Надалі важливим є відпрацювання навичок рефлексії, емоційно-вольової стабільності, зниження рівня домінантності, підозрливості, підвищення інтелектуального інтересу, що буде зреалізовано нами в ході проведення тренінгових занять відповідного спрямування.

Література:

1. Андрійчук І.П. Дослідження особливостей Я-концепції майбутніх практичних психологів / І.П. Андрійчук // Практична психологія і соціальна робота. – 2001. – №8. – С.11–13.
2. Казанцева Т.А. Взаимосвязь личностного развития и профессионального становления студентов-психологов / Т.А. Казанцева, Ю.Н. Олейник // Психологический журнал. – 2002, Т.23. – №6. – С.51–59.
3. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : [Учебное пособие] / Д.Я. Райгородский. – Самара : Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2001. – 672 с.

Дружиніна Інна Анатоліївна

канд. психол. наук, доцент кафедри
загальної психології та психодіагностики
Рівненського державного гуманітарного університету,
inna_d2007@ukr.net

Миرونчук Діана Петрівна

здобувач магістерського рівня вищої освіти
за спеціальністю «Психологія» психолого-природничого факультету
Рівненського державного гуманітарного університету
diana.myronchuk.00@ukr.net

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ ПІДЛІТКІВ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту проблеми впливу стилю сімейного виховання на міжособистісні стосунки підлітків. Оскільки підлітковий вік є одним з кризових періодів життя дитини, у неї з'являються особливості, які впливають на взаємини з оточуючим середовищем. Почуття дорослості штовхає підлітка до того, щоб освоїти для себе «дорослі» види взаємодій. Незважаючи на протидію, яка проявляється по відношенню до дорослого, підліток відчуває потребу в підтримці. У даній статті виділяються і описуються особливості стилів сімейного виховання та їх вплив на поведінку підлітків. Актуальність статті полягає в тому, що висвітлена проблема завжди була і залишається важливою, але не є достатньо розкритою. Оскільки родина має вирішальний вплив на становлення особистості дитини та її взаємовідносин з оточуючими людьми, важливо дослідити та висвітлити цей взаємозв'язок.

Ключові слова: сімейне виховання, міжособистісні відносини, вікові особливості підлітків.

Анотація. Стаття посвящена освещению сущности и содержания проблемы влияния стиля семейного воспитания на межличностные отношения подростков. Поскольку подростковый возраст является одним из кризисных периодов жизни ребенка, у него появляются особенности, которые влияют на взаимоотношения с окружающей средой. Чувство взрослости толкает подростка к тому, чтобы освоить для себя «взрослые» виды взаимодействий. Несмотря на противодействие, которое проявляется по отношению ко взрослому, подросток испытывает потребность в поддержке. В данной статье выделяются и описываются особенности стилей семейного воспитания и их влияние на поведение